

ГЛУХІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА

Навчально-науковий інститут філології та історії
Кафедра історії, правознавства та методики навчання

СИЛАБУС навчальної дисципліни

УКРАЇНСЬКЕ КОЗАЦТВО В АРХЕОЛОГІЧНИХ І ПИСЕМНИХ ДЖЕРЕЛАХ

Код дисципліни	
Освітній рівень	Перший (бакалаврський) освітній рівень
Статус дисципліни	Вибіркова навчальна дисципліна (циклу загальної підготовки)
Галузь знань	01 Освіта / Педагогіка
Спеціальність	014 Середня освіта (Історія)
Освітньо-наукова програма	Середня освіта (Історія)
Обсяг дисципліни	3 кредити ECTS (90 академічних годин)
Види аудиторних занять	лекції, практичні заняття
Форми контролю	залік

Інформація про викладачів

Викладач	Гриценко Андрій Петрович , доктор педагогічних наук, старший викладач кафедри історії, правознавства та методики навчання
Контактний телефон	+380950710747
E-mail:	hrytsenko@gnpu.edu.ua
Профайл викладача	https://gnpuaspirantura.wixsite.com/naukovikadry/гриценко https://scholar.google.com.ua/citations?user=IU-0QKoAAAAJ&hl=uk https://orcid.org/0000-0002-9107-1394 https://publons.com/researcher/2910210/
Консультації	Консультації в день проведення лекцій / практичних занять (за попередньою домовленістю). Також можливі консультації через електронну пошту та в Google classroom

м. Глухів, 2023-2024 н.р.

Програму курсу складено: д.п.н. Гриценко А.П.

Програму курсу (зі змінами) розглянуто та схвалено вченою радою Навчально-наукового інституту філології та історії, протокол № 2 від 28.02.2023 року.

1. Анотація курсу

Дослідження джерел з історії українського козацтва вже більш як століття являються невіддільною й органічною складовою всесвітньо-історичного процесу. Героїчний натхнений образ українського лицарства, його боротьба за волю і незалежність не тільки пробуджують гордість в українців за своє минуле, а й дають ключ до розуміння складних процесів сьогодення Української держави.

Актуальність дослідження археологічних та письмових джерел української козащини зумовлена здатністю виховувати в сучасній молоді ідеал самобутнього українця з притаманними йому рисами мужньої, відважної, вірної і чесної людини, патріота свого народу та Вітчизни, оспіваний і опоетизований у піснях, описаний в художніх і поетичних творах, представлений засобами матеріальної культури. Адже, українські козаки були справжніми лицарями, вільними людьми, спосіб життя яких визначило воєнне ремесло та належність до військової організації. Український народ ніколи не давав себе зламати і знівечити до краю, у жакливіші часи виявляв тверду волю і вмів перемагати супротивні хвилі, в нову епоху входив з оновленою національною силою і енергією.

Мета викладання навчальної дисципліни надати студентам необхідний обсяг знань для уміння самостійно реконструювати історичний розвиток українського козацтва на підставі аналізу речових та документальних джерел, розкритті змісту, систематизації нерухомих та рухомих археологічних пам'яток козацької доби, відтворенні початків формування і способу життя українського козацтва на основі археологічних об'єктів і матеріалів, ознайомленні з історією та результатами археологічних розвідок та розкопок Запорізьких Січей, міст-фортець, досліджень паланок, історико-археологічних пам'яток і пам'ятних місць полкового, сотенного і курінного рівнів гетьманської України.

Курс одночасно спрямований на вивчення актових і наративних джерел, що допоможе глибше і всебічніше зрозуміти і засвоїти зміст національної ідеї, досягнень, боротьби і діяльності українського козацтва, його першочергового внеску у відродження, розбудову та захист української державності. Оволодіння основами курсу допоможе магістранту стати не лише досвідченим спеціалістом у певній галузі знань, а й фахівцем, який уміє мислити і діяти самостійно, захищати свої політичні переконання.

Навчальна програма розроблена на основі наукових досягнень вітчизняних вчених-істориків, археологів із залученням фактологічного, теоретичного й методологічного доробку історичних осередків діаспори. Передбачається поглиблене вивчення дисципліни з використанням наукових методологій.

Предметом навчальної дисципліни є вивчення археологічних і писемних джерел найяскравішого періоду минувшини - українського козацтва., що сприяє розвитку духовності, самоусвідомленню причетності до національних коренів у новій генерації українців, як складової суспільних дисциплін навчальних закладів гуманітарного спрямування.

Завдання курсу:

Пізнавальні. Формування знань про методологічні засади, джерельну базу, специфіку історії українського козацтва; аналіз процесу формування козацтва як феномена світової культури; дослідження процесу утвердження козацької філософії як наріжної складової національної ідеї; аналіз сучасних суспільних явищ з позиції духу Запорозької Січі; формування національної історичної свідомості.

Практичні. Оволодіння навичками пошуку та використання у своїй практичній роботі в школі наукових, матеріальних, писемних, усних, лінгвістичних, топонімічних, етнографічних джерел під час дослідження українського козацтва з позицій минувшини та сьогодення.

Основні поняття та терміни:

археологія, археологічні методи дослідження, історизм археології, історіографія, матеріальна культури доби пізнього середньовіччя та ранньомодернового часу, історики-козакознавці, вивчення старожитностей XVI–XVIII ст., ранньомодерна доба, козацькі рухомих і нерухомих об'єкти.

У результаті вивчення курсу магістрант має набути таких **компетенцій**:

знати:

- типи археологічних пам'яток українського козацтва, географію їх розміщення і вивчення;
- всі види писемних джерел у яких відтворено сторони змісту козацької епохи, зміст найважливіших козацьких літописів, здійснювати аналіз джерельного матеріалу та його узагальнення;
- визначати їх місце, роль і значущість у відтворенні життєдіяльності і стану українського суспільства,

Уміти:

- відносити речові знахідки до козацької доби, логічно мислити і робити аргументовані висновки;
- користуватися науковою і довідковою літературою;
- розвивати професійну інтуїцію і професійне мислення як єдність практичного і теоретичного розуму.

Міждисциплінарні зв'язки:

З археологією, історією України, джерелознавством, народознавством, українознавством, історичним краєзнавством, історією української культури, культурологією тощо. Крім того предмет надає студентам можливість залучати і використовувати фактичний матеріал з історії культури, хронології та періодизації всіма переліченими вище навчальними дисциплінами.

Запропонована програма має забезпечити реалізацію в навчальному процесі принципів історизму, об'єктивності в оцінці фактів, явищ, подій української регіональної історії; сприяти формуванню історичного мислення та національної самосвідомості, активної позиції майбутніх магістрів.

Місце у структурно-логічній схемі підготовки фахівців: «Українське козацтво в археологічних і писемних джерелах» викладається на п'ятому курсі історичного напрямку підготовки та включена до навчальних планів як нормативна дисципліна циклу гуманітарної освіти.

На вивчення курсу виділяється 40 аудиторних годин, із них лекційних - 20 год., практичних - 20 год., на СРС – 80 год.

Програмою передбачена творча й самостійна робота здобувачів вищої освіти з вивчення курсу «Українське козацтво в археологічних і писемних джерелах». Система контролю навчального процесу передбачає використання таких форм, як опитування і виконання наукових рефератів у системі поточного контролю, залік у системі підсумкового контролю.

Критерії оцінювання здобутих знань: науковий рівень, знання матеріалу, аргументація, переконливість, вільне володіння матеріалом, знання джерел і літератури, логічне мислення, активізація студентів під час групових занять.

Модульна структура навчального курсу

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усь ого	у тому числі				
		л	п	л	інд	с.р.		л	п	л	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1 «Українське козацтво як об'єкт археології та джерелознавства»												
Змістовий модуль І. Археологічні дослідження розвою та діяльності українського козацтва												
Тема 1: Історія українського козацтва в археологічних і писемних джерелах як навчальний предмет.	4	2	2			9						
Тема 2: Археологічні дослідження козацьких пам'яток нижнього Дніпра та Гетьманщини.	4	2	2			9						
Тема 3: Виробнича діяльність, знаряддя праці, специфічні ремесла козацької доби. Шляхи і засоби сполучення.	6	4	2			8						
Тема 4: Озброєння козацького війська.	6	2	4			9						
Тема 5: Нумізматичні пам'ятки XVI-XVIII ст.	4	2	2			9						
Змістовий модуль ІІ. Джерельна база дослідження розвою та діяльності українського козацтва												
Тема 6: Відображення історії і боротьби українського козацтва у козацько-старшинських літописах та перших працях з історії України.	4	2	2			9						
Тема 7: Наративні джерела та літературно-публіцистичні твори.	4	2	2			9						
Тема 8: Документальні джерела та директивно-розпорядча документація.	4	2	2			9						
Тема 9: Законодавчі акти, матеріали судово-адміністративних установ.	4	2	2			9						
Разом за модулем 1	40	20	20			80						

Складники та технологія оцінювання знань здобувачів вищої освіти

залік (усний)

I семестр

Контроль та оцінювання результатів навчання здобувачів освітнього ступеня «Бакалавр» ґрунтується на накопичуванні балів за виконання відповідних видів роботи. Під час складання заліку здобувач вищої освіти додатково може одержати до 15 балів. Ураховуються результати неформальної освіти.

Оцінювання здійснюється за 100-бальною шкалою ЄКТС. Під час оцінювання самостійної та індивідуальної роботи додатково враховується творчий підхід у виконанні завдань, ініціатива, новизна, оригінальність, самостійність мислення, уміння працювати з різними джерелами інформації, ефективно комунікувати під час моделювання та організації освітнього процесу в закладах вищої освіти.

Розподіл балів за видами навчальної діяльності

Таблиця 1

№ з/п	Види навчальної діяльності, кількість тем	Максимальна кількість балів за одну тему	Загальна кількість балів	Форма підсумкового контролю
1.	Опрацювання лекційного матеріалу (10 / 2)	1,8 / 9	18 / 18	Залік
2	Практичні заняття (10 / 4)	4,8 / 12	48 / 48	
3	Самостійна робота (9)	1,5	13,5	
4	Модульні завдання (2)	3	6	
4	Контрольна робота (тестові завдання (1)		14,5/14,5	
			100	

Засобами діагностики успішності навчання є:

1. Поточна перевірка виконання здобувачами вищої освіти практичних робіт.
2. Перевірка конспектування студентами лекційного матеріалу.
3. Оцінювання відповідей здобувачів освіти на семінарських заняттях у формі підготовки доповідей за темою заняття, доповнень до доповідей, участі в обговоренні, презентації самостійних завдань.
4. Виконання та захист студентами індивідуальних завдань (науково-дослідне завдання, складання термінологічного словника, написання есе, анутовування наукових статей тощо).
5. Складання та виконання завдань підсумкового контролю (заліку).

Система поточного та підсумкового оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти (критерії оцінювання та шкала оцінювання)

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
75-81	C		
67-74	D	задовільно	
60-66	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

90 – 100 балів

- повне виконання всіх обов'язкових завдань;
- ґрунтовні знання з регіональної історії України, володіння її понятійним апаратом;
- знання вузлових проблем регіональної історії, етнології, історичної географії, краєзнавства, музеєзнавства України та характер висвітлення їх у науковій літературі;
- знання етапів і закономірностей історичного розвитку народів України, особливостей їх регіональної історії, традицій та звичаїв;
- вміння синхронізувати знання, традиції, світогляд, вірування окремих регіональних груп населення України із світорозумінням української народності, нації;
- вміння працювати з етнографічним та краєзнавчим матеріалом;
- правильне обґрунтування наукових положень історичними, науковими фактами, статистичними матеріалами тощо;
- послідовний виклад матеріалу з висновками в кінці відповіді;
- вільне володіння нормами сучасної української літературної мови.

Допускається 1-3 неточності у викладі матеріалу, які не впливають на правильні висновки чи рішення, отриманий високий результат.

70 – 89 балів

- повне виконання всіх обов'язкових завдань;
- правильне з'ясування основного змісту матеріалу відповідно до визначеного завдання;
- ґрунтовні знання з регіоналістики, історії рідного краю;
- знання вузлових проблем традицій, звичаїв, вірувань окремих слов'янських племен та характер висвітлення їх у науковій літературі;
- неповне знання персоналій, пов'язаних із розвитком регіоналістики, краєзнавства та етнічного музеєзнавства;
- послідовний виклад матеріалу;
- вільне володіння нормами сучасної української мови.

Допускається 1-2 неточності у використанні понятійного матеріалу, незначні погіршеності в узагальненнях та висновках, які не впливають на загальний добрий рівень виконаного завдання.

50 – 69 балів

- виконання 50 – 70 % обов'язкових завдань;
- зміст матеріалу викладено частково, з недотриманням в окремих випадках послідовності;
- студент поверхово застосовує теоретичні знання для розв'язання практичної проблеми;
- часткові знання фактичного матеріалу з курсу;
- помилки при поясненні понять;
- фрагментарні знання про основні поняття, терміни, історичні та культурні персоналії, пов'язані з проблемами вивчення регіоналістики;
- розкриття суті питання взагалі, не зважаючи на зазначені вище упущення;
- недостатнє володіння нормами сучасної української мови.

30 – 49 балів

- виконання 30 – 50 % обов'язкових завдань;
- невміння розкрити основний зміст завдання;
- не обґрунтованість висновків;
- відсутність знань основних тенденцій етногенезу українського народу та його окремих регіональних аспектів;
- невміння володіти понятійним апаратом з курсу;
- обмежене володіння нормами сучасної української літературної мови.

0 – 29 балів

- виконання менше 30 % обов'язкових завдань;
- невміння розкрити основний зміст завдання;
- нездатність формулювати висновки;
- відсутність елементарних знань основних тенденцій розвитку історичних процесів в Україні та окремих регіонах;
- неволодіння понятійним апаратом;
- слабе володіння нормами сучасної української літературної мови.

Відповідність шкал оцінювання (національної та європейської (ECTS))

Оцінка ECTS	Середньо-зважений бал, що формує інтервальну шкалу	Сума балів за 100 бальною шкалою	Національна оцінка		
A	4,51-5,00	90-100	5	зараховано	Відмінно – високий рівень володіння теоретичними знаннями й практичними вміннями
	5,00	100			
	4,95	99			
	4,90	98			
	4,85	97			
	4,80	96			
	4,75	95			
	4,70	94			
	4,65	93			
	4,60	92			
	4,55	91			
	4,51	90			
B	4,01-4,50	82-89	4		Добре – достатній рівень оволодіння знаннями навчального матеріалу, вміннями їх практичного впровадження
	4,50	89			
	4,43	88			
	4,36	87			
	4,29	86			
	4,22	85			
	4,15	84			
	4,08	83			

	4,01	82			
C	3,50-4,00	74-81	4		<i>Добре</i> – середньо-достатній рівень володіння теоретичним матеріалом та готовності до оперування набутими вміннями й навичками
	4,00	81			
	3,90	80			
	3,84	79			
	3,76	78			
	3,67	77			
	3,59	76			
	3,51	75			
	3,50	74			
D	2,83-3,43	64-73	3		<i>Задовільно</i> – середній рівень володіння теоретичними знаннями, практичними вміннями й навичками
	3,43	73			
	3,36	72			
	3,29	71			
	3,22	70			
	3,15	69			
	3,07	68			
	3,01	67			
	3,00	66			
	2,92	65			
	2,83	64			
E	2,51-2,75	60-63	3		<i>Задовільно</i> – рівень володіння теоретичним матеріалом, практичними вміннями й навичками визначається нижче середнього
	2,75	63			
	2,67	62			
	2,59	61			
	2,51	60			
FX	2,00-2,5	35-59	2	не зарахован о	<i>Незадовільно</i> – низький рівень володіння навчальним матеріалом, студент не спроможний опанувати практичні вміння без додаткових занять із дисципліни
F	0,00-1,99	1-34	2		<i>Незадовільно</i> – низький рівень знань із дисципліни, відсутність практичних умінь і навичок, що є підставою для повторного вивчення дисципліни

РЕКОМЕНДОВАНІ ЛІТЕРАТУРА (ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА)

Основні джерела:

1. Апанович О. М. Збройні сили України першої половини XVIII ст. / АН Української РСР. Інститут історії. Київ: «Наукова думка», 1969. 224 с.
2. Археологія доби українського козацтва XVI-XVIII ст. / Телегін Д.Я. (відп. ред.), І.С.Винокур, О.М.Титова, І.К.Свешніков та ін. Київ: ІЗМН, 1997. 336 с.
3. Археологія України. Навчальний посібник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Київ: Либідь, 2005. 502 с.
4. Голобуцький В. Запорозьке козацтво. Київ : Вища школа, 1994. 539 с.
5. Грушевський, Михайло Сергійович. Історія України-Руси : в 11 т., 12 кн. / [редкол.: П. С. Сохань (голова) та ін.]. Київ: Наук. думка, 1991. (Пам'ятки історичної думки України). Т. 6 : Житє економічне, культурне, національне XIV-XVII віків, 1995. 667, [3] с.
6. Гуржій О. І. Козацька Україна. Боротьба за державу (XVI-XVII ст.). Київ : Арій, 2020. 368 с.
7. Гуржій О., Реєнт О., Шапошнікова Н. Нариси з історії розвитку виробничих відносин і торгівлі в Україні (друга половина XVII - початок XX ст.). Київ : Інститут історії України НАН України, 2018. 365 с.
8. Гуржій О.І. Українська козацька держава в другій половині XVII-XVIII ...кордони, населення, право. Київ: Основи, 1996 . 223 с.
9. Дзира Я. І. Козацьке літописання 30-х – 80-х рр. XVIII ст. : джерелознавчий та історіографічний аспект. Київ: Інститут історії України НАН України, 2005. 556с.
10. Дзира Я. І. Українські літописи XVI – XVIII ст. в радянській історіографії. *Історичні джерела та їх використання* / Ред. кол.: І. Л. Бутич, І. П. Крип'якевич, Ф. П. Шевченко, А. М. Катренко (відп. секр). АН Української РСР. Інститут історії; Архівне управління при Раді міністрів Української РСР. Вип. 3. К.: Наукова думка, 1968. С. 177 – 189.
11. Дядиченко В.А. Нариси суспільно-політичного устрою Лівобережної України кінця XVII – початку XVIII ст. Київ: Вид-во Академії наук УРСР, 1959. 531 с.
12. Історія українського козацтва : нариси у двох томах. Т. 1 / Редкол.: В. А. Смолій (відп. ред.) та ін.; НАН України, Ін-т історії України, Наук.-досл. ін-т козацтва ; НАН України, Ін-т історії України, Наук.-досл. ін-т козацтва. Київ : Академія, 2006. 800 с.
13. Калакура Я. С. Українська історіографія: Курс лекцій. К.: Генеза, 2004. 496 с.
14. Колесник І. І. Українська історіографія (XVIII - початок XX століття). Київ: Генеза, 2000. 256 с.
15. Коцур В.П., Коцур А.П. Історіографія історії України. Чернівці.: Золоті литаври, 1999. 520 с.
16. Кравченко В.В. Нариси з української історіографії епохи національного відродження (Друга половина XVIII – середина XIX ст.). Харків.: Основа, 1996. 295 с.
17. Крип'якевич І. [та ін.]. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років XX ст.). 4-те вид., змін. і доп. Львів : Світ, 1992. 702 с.
18. Мицик Ю.А. Джерела з історії національно-визвольної війни українського народу середини XVII століття / НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознав., Дніпропетр. від-ня. Дніпропетровськ : Дніпро, 1996. 262 с.
19. Мицик Ю., Плохій С. Як козаки Україну боронили. Київ : Кліо, 2018. 368 с.
20. Смолій В, Щербак В., Гурбик А. та ін. Історія Запорозької Січі / Ред. кол.: В. Смолій (відп. ред.), В. Щербак (наук. ред. та упорядн.), В. Горобець, О. Гуржій, Т. Чухліб. Київ: Арій, 2015. 240 с. (Таємниці історії).
21. Супруненко В. П. Запорозька вольниця: Бойове мистецтво, звичаї та побут низового козацького товариства. Запоріжжя : Дике поле, 2011. 310 с.
22. Телегін Д. Я. Січі запорозьких козаків Низового Дніпра. Київ, 1991. 34 с.

23. Українське козацтво : мала енциклопедія / Наук.- досл. ін-т козацтва при Запорізькому держ. ун-ті; Редкол.: С. Р. Лях (відп. ред.) та ін. Київ : Генеза ; Запоріжжя : Прем'єр, 2002. 568с. : іл., карти.
24. Хмель І. С., Ваврарцев Н. Н., Лихолат А. В., Майборода А. Н. Історіографія Української РСР. Київ: Наукова думка, 1987. 555 с.
25. Шевчук В.О. Українські літописи XVII – XVIII ст. як чинник державотворення. *Шевчук В.О. Козацька держава як ідея в системі суспільно-політичного мислення XVI – XVIII ст.*: у 2-х кн. Кн.1. Київ: Грамота, 2007. С. 59-86.
26. Щербак В. О. Державна ідея в ранньомодерній Україні : монографія. Вінниця : ТВОРИ, 2019. 220 с.
27. Щербак В.О. Формування козацького стану в Україні (друга половина XV-середина XVII ст.) / Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. Київ, 1997. 180 с.
28. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків: У 3-х т. Київ: Наукова думка, 1990–1991. Т. 1. 592 с. Т. 2. 560 с. Т. 3. 592 с.

Додаткова

29. Апанович О. М. Про увічнення пам'ятних місць запорізького козацтва. *Пам'ятки України*. 1969. № 2. С. 3–5.
30. Балущок В. Головний ритуал Січі : (Обрядове життя запорожців). *Слово і час*. 1998. № 3. С.85-88.
31. Бачинська О. А., Чухліб Т.В. Історія козацтва після зруйнування Запорозької Січі (1775-1905). Київ : Арій, 2016. 464 с.
32. Белашов В. І. Гетьманщина мовою документів і матеріалів другої половини XVII - XVIII ст.: посібник. Глухів: РВВ ГДПУ, 2006. 184 с.
33. Белашов В. І. Глухів - столиця гетьманської України (1708-1782 рр.): (від перших поселень до сучасності). Суми: ТОВ "ВПІ «Фабрика друку», 2019. 420 с.
34. Білецький О. І. Козацькі літописи. *Зібрання праць у п'яти томах. Т. 1. Давня українська і давня російська літератури* / редкол. Д. В. Затонський [и др.] ; АН УРСР, Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка. Київ : Наукова думка, 1965. С. 354-356.
35. Брайчевський М.Ю. Перспективи дослідження українських старожитностей XVI – XVIII ст. *Середні віки на Україні*. Київ, 1971. Вип. 1. С. 20–31.
36. Горобець В. Світанок української держави: Люди, соціум, влада, порядки, традиції. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2017. 448 с.
37. Дзира Я. І. Величко та його літопис. *Історіографічні дослідження в Українській РСР*. Київ: Наук. думка, 1971. Вип.1. С. 99-114.
38. Зварич В. В. Нумізматичний словник. Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1972. 147 с.
39. Енгель Йоганн-Христіан Історія України та українських козаків / заг. ред., вступ. ст. В. В Кравченка ; упоряд. Т. О. Чугуй. Харків: Факт, 2014. 640 с.
40. Козацька скарбниця. Гетьманські читання : зб. наук. ст. : до 25-річчя Музею гетьманства. Вип. 8 / Київська міська держ. адмін., Голов. упр. культури і мистецтв України, Музей гетьманства. Київ : Букрек, 2017. 150 с.
41. Козловський А. Південне Подніпров'я в докозацьку добу. *Археологічні дослідження пам'яток українського козацтва*. Київ, 1993. Вип. 2. С. 9–14.
42. Красильников В. Козацькі старожитності на Луганщині. *Нові дослідження пам'яток українського козацтва XVI–XVIII ст.* Київ, 1994. Вип. 3. С. 96–97.
43. Мільчев В.І. Джерела з соціальної історії запорозького козацтва XVIII століття : автореферат дис. ... докт. іст. наук : 07.00.06 / наук. консультант А. В. Бойко ; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського. Київ, 2011. 40 с.
44. Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні: зб. наук. ст. Вип. 15 / Наук.-дослід. центр "Часи козацькі", Українське тов-во охорони пам'яток історії та культ. Київ : ХІК, Часи козацькі, 2006. 336 с.

45. Оленковський М. Про деякі історичні, політичні й економічні передумови виникнення запорозького козацтва. *Археологічні дослідження пам'яток українського козацтва*. Київ, 1993. Вип. 2. С. 15–19.
46. Перковський А.Л. Етнічна і соціальна структура населення Правобережної України у XVIII ст. *Історичні джерела та їх використання*. Київ, 1969. Вип. 4. С. 196–209.
47. Поух А.В. Етнічне походження та формування українського козацтва (історіографія проблеми) : автореферат дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 / Дніпропетровський нац. ун-т. - Дніпропетровськ, 2005. 20 с.
48. Реєнт О. П., Коляда І.А. Усі гетьмани України : легенди, міфи, біографії. Харків : Фоліо, 2017. 415 с.
49. Сас П. М. Історик українського козацтва О. Рігельман. *Український історичний журнал*. 1991. № 5. С. 96 – 108.
50. Соболь В.О. Козацькі літописи. Літопис Самійла Величка. *Дивослово*. 1996. №7. С. 45-49
51. Сокур А. Як казали козаки: про звичаї на Січі. *Наука і суспільство*. 1991. № 5. С. 28-29 ; *Наука і суспільство*. 1991. № 6. С. 28-29.
52. Старік О.В. Меморіальні та культові пам'ятки Запорозького козацтва на території Південної України : автореферат дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / керівник роботи Г. К. Швидько ; Дніпропетровський нац. ун-т. - Дніпропетровськ, 2008. 20 с.
53. Тельвак В. В., Педич В.П. Львівська історична школа Михайла Грушевського: [монографія]. Львів : Світ, 2016. 424 с.
54. Українське козацтво як явище історії та культури : науководопоміжний бібліографічний показник / Бібліотека Криворізького державного педагогічного університету; [упоряд. : О. М. Грамм, Л. П. Абдула; бібліогр. ред. О. О. Лебедюк, за заг. ред. О. М. Кравченко]. Кривий Ріг, 2017. 320 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Abdula_Liudmyla/Ukrainske_kozatstvo_iak_iavysche_istorii_ta_kul_tury_naukovo-dopomizhnyi_bibliohrafichnyi_pokazhchyk.pdf?
55. Українські короткі літописці кінця XVII – початку XVIII ст. *Некоторые проблемы отечественной историографии и источниковедения*. Сборник научных трудов. - Днепропетровск, ДГУ, 1978. - С. 34-41.
56. Хрестоматія з історії України. 8 клас. Частина 1 / упоряд. А.П. Гриценко. Харків: Вид. група «Основа», 2016. 95(1) с. (Б-ка журн. «Історія та правознавство». Вип. 12(156)).
57. Чміль Л.В. Керамічний посуд Середньої Наддніпрянщини XVI – XVIII ст.: Автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.04: НАН України, Інститут археології. Київ, 2010. 15 с.
58. Шевчук В.О. Генеза українського козацтва в баченні поетів, літописців та істориків. *Козацька держава як ідея в системі суспільно-політичного мислення XVI – XVIII ст.*: у 2-х кн. Книга 1. Київ: Грамота, 2007. С. 87-103.
59. Юра Р. О. Завдання вивчення пізньосередньовічних пам'яток Україн. *Середні віки на Україні*. Київ, 1971. Вип. 1. С. 31–40.

Інформаційні ресурси

60. Архів Коша Нової Запорозької Січі: опис справ 1713-1776. Перегляд. 2-ге, дод. і віпр. / Ред. кільк.: О. М. Апанович, Л. З. Гісцова, В. С. Оснач, І. Л. Бутич (відп. ред.), Л. А. Сухих; Упоряд.: Л. З. Гісцова (ст. упорядн.), Л. Я. Демченко. Головне архівне управління при кабінеті міністрів України; Центральний державний історичний архів України; НАН України. Інститут української археографії. Київ: Наукова думка, 1994. 234 с. (Джерела з історії українського козацтва). URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0015202

61. Архів Коша Нової Запорозької Січі: корпус документів 1734–1775. Том 5: Реєстр Війська Запорозького Низового 1756 / Гол. ред. кол.: П. С. Сохань (голова), Г. В. Боряк, В. А. Брехуненко, І. Л. Бутич, Д. В. Бурім, Л. З. Гісцова, Я. Р. Дашкевич, А. І. Жуковський, О. О. Маврін, Ю. О. Міцик, О. В. Музичук, О. С. Онищенко, В. О. Смолій; Упорядн. тому: Л. З. Гісцова (ст. упорядн.), Л. Я. Демченко, Т. Л. Кузик, Л. М. Муравцева. Державний комітет архівів України; Центральний державний історичний архів України; НАН України. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського; Археографічна комісія. - Київ, 2008. 527 с. (Джерела з історії українського козацтва). URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0015201
62. Збірник українських літописів: Густинський, Самійла Величка, Грабянки / Упорядн. та перекл.: Густинський літопис В. Кречотень, Літопис Самійла Величка В. Шевчук, Літопис Грабянки Р. Іванченко. Київ: Дніпро, 2006. 976 с. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/966-578-147-2/966-578-147-2.pdf>
63. Літопис гадяцького полковника Григорія Грабянки / Пер. із староукр. Київ: Вид-во «Знання» України, 1992. 192 с.
64. Про відродження історико-культурних та господарських традицій Українського козацтва: Указ Президента України. Київ, 1995. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/14/95>.
65. Про День українського козацтва: Указ Президента України. Київ, 1999. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/966/99>.
66. Рігельман О. І. Літописна оповідь про Малу Росію та її народ і козаків узагалі / Вст. ст., упор. та примітки П. М. Саса, В. О. Щербака. Київ: Либідь, 1994. 768 с.; іл. («Пам'ятки історичної думки України»).
67. Самійло Величко. Літопис (події 1648-1700 pp.). URL: <http://litopys.org.ua/velichko/vel07.htm>.
68. Скальковский А. История Новой Сечи, или последнего Коша Запорожского: В 3-х ч. Одесса: Тип. А.Шульце, 1884–1886.
69. Софонович Ф. Хроніка з літописців стародавніх / АН України, Археограф, коміс., Ін-т укр. археографії, Ін-т історії України. Підготовка тексту до друку, передмова, комент. Ю. А. Мицика, В. М. Кравченка. Київ: Наук. думка, 1992. 336 с.
70. Червінський В. І. Історія України : Джерельний літопис / за ред. В. І. Червінського та М.І. Обушного. Київ: Дирекція ФВД, 2008. 800с.